A C A D E M I A R O M Â N Ă
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ECONOMICE

Liberalizarea economiei României (1990-2000)

Aurel Iancu

Bucureşti
2019

ISSN: 2285 – 7036 INCE – CIDE,
Bucureşti, Calea 13 Septembrie, Nr.13, Sector 5

CUPRINS

1. Acţiuni privind liberalizarea internă a economiei României 3
2. Acţiuni de liberalizare a relaţiilor economice externe 5
3. Politica de liberalizare valutară 7
4. Factori perturbatori ai liberalizării 8
5. Măsuri de redresare economică 10
6. Liberalizarea prin integrarea României în piaţa unică a UE 11
7. Efecte ale liberalizării economice 14
8. Concluzii 15
Bibliografie 15

LIBERALIZAREA ECONOMIEI ROMÂNIEI (1990-2000)*

AUREL IANCU**

Abstract *After the fall of communism, in December 1989, the transition period from the planned centralized state economy to the free market economy followed. The article presents the main actions regarding the internal and external economic liberalization of Romania, the opposing – disruptive factors of the liberalization and the main measures of economic recovery. It is mentioned the abolition of centralized planning, privatization, liberalization of prices, etc. The stage of liberalization of the Romanian economy was strongly marked by the application of the Association Agreement of Romania with the European Union (European Association Agreement) of 1993. Among its specific actions foreseen and applied in Romania are the following: liberalization of trade in goods and services through the abolition of tariff and non-tariff customs barriers, Romania taking over the common commercial policies of the EU vis-à-vis third parties, taking over and applying the Community acquis of the single market. Finally, the article mentions the main positive and negative effects of liberalization.*

Keywords: *free market economy, liberalization, European Association Agreement, abolishing tariff and non-tariff customs barriers, common commercial policy*

JEL: *P10; P20; N10; F13*

Liberalizarea are ca principal scop să creeze condițiile realizării și dezvoltării unor piețe bazate pe o competiție sănătoasă, pentru punerea în valoare a eforturilor proprii ale agenților economici și stimularea acestora pentru folosirea eficientă a resurselor, generarea și aplicarea noilor tehnologii în condiții eficiente atât în interiorul fiecărei țări, cât și dincolo de frontierele ei înguste. În acest scop, acțiunile de liberalizare se aplică concomitent în relațiile economice interne și în relațiile economice cu diferite alte țări, în condițiile asigurării avantajelor reciproce.

1. ACȚIUNI PRIVIND LIBERALIZAREA INTERNĂ A ECONOMIEI ROMÂNIEI

Încă din primele zile de la căderea regimului comunist în decembrie 1989, s-a pus în mod direct problema trecerii la liberalizarea și deschiderea economică a României. Presiunile economice, sociale și politice deosebite au făcut ca primele decizii în această direcție să fie luate în grabă, fără să aibă la bază dezbateri prealabile și motivări economice sau studii de impact. Ele s-au bazat mai mult pe raționamente *ad hoc* și pe bunul simț al decidenților ajunși la putere decât pe un program economic bine documentat și fundamentat. Primele decizii importante din domeniul economic au privit măsurile de trecere la economia de piață prin eliminarea unor instituții și reglementări vechi și crearea altora noi. Printre acestea, un loc de frunte îl ocupă cele din următoarele domenii:

1) Efectuarea unor destructurări instituționale în scopul descentralizării, prin desființarea unor instituții centrale și de sinteză și a centralelor industriale, reorganizări ale unor mari combinate industriale, abrogări de legi economice care reglementau conducerea economiei centralizate.

2) Liberalizarea treptată a prețurilor și tarifelor pentru a asigura funcționarea normală a piețelor concurențiale. Numărul grupelor de produse cu prețurile stabilite fie de guvern, fie prin negocieri între părți în limitele unor coeficienți stabiliți de guvern s-au redus de la 170 în noiembrie 1990 la 110 în aprilie 1991 și la 31 în mai 1993. Potrivit datelor oficiale ale Guvernului României (PNAR, 2001, p. 43), în anul 2000, circa 82% din prețuri și tarife se determinau în mod liber pe piață, prin concurență, pe baza cererii și ofertei. Restul se administra de către Consiliul Concurenței sau de alți reglementatori și se referea la energie, gaze, apă, transport comunal etc.

3) Elaborarea și aplicarea unor programe și acte normative pentru extinderea proprietății private prin privatizări, înființarea de firme noi, atragerea de investiții străine directe etc., astfel încât sectorul privat să

* Acest studiu a fost publicat în: *Economia României după Marea Unire*, Volumul I (coordonatori: Iancu A. și Păun N.), paginile 258-278.

** Institutul Naţional de Cercetări Economice al Academiei Române.

devină preponderent în economie. Dacă în 1990 acest sector avea o pondere în PIB de 16,4%, în 2000, el a ajuns la 64,5%, iar în 2006, la 71,8%.

Asemenea decizii cu mari implicații economice și sociale au devansat alte decizii mai urgente și au eludat răspunsurile cel puțin la următoarele două întrebări fundamentale:

- Care trebuie să fie prioritatea și viteza optimă a reformelor economiei în ansamblu și a diferitelor sale segmente: economia reală, economia formală, relațiile economice externe?
- Care trebuie să fie dinamica raportului dintre expunerea economiei naționale, prin liberalizare, la concurența externă sănătoasă, pe de o parte, și protejarea economiei naționale și a diferitelor sale segmente împotriva *concurenței asimetrice,* ca și împotriva *concurenței neloiale*, pe de altă parte?

O seamă de economiști familiarizați cu literatura occidentală și cunoscători ai mecanismelor economiei de piață au oferit răspunsuri la asemenea întrebări în cadrul unor ample dezbateri organizate la Institutul Național de Cercetări Economice și prin numeroase articole publicate în *Tribuna economică, Economistul, Adevărul economic, Caiete de studii ale Institutului de Economie Națională, ale Institutului de Economie Industrială* și altele[1]. În scopul clarificării unor probleme practice legate de liberalizarea economiei, au fost trimise delegații de cercetători în Franța, Suedia, Spania, Portugalia, Polonia, Ungaria etc., cu tematici specifice: descentralizarea, privatizarea, modelul economiei de piață etc.

Ideile din publicații și din rapoartele privind experiența altor țări au contribuit la limpezirea căilor de urmat în transformările instituționale și în deciziile politice și economice privind descentralizarea prin trecerea la economia de piață și prin deschiderea economică spre exterior.

Printre primele măsuri practice spre descentralizare se numără desființarea *Comisiei de Stat a Planificării* (CSP) și a *Ministerului Aprovizionării Tehnico-Materiale*. În locul acestora a fost înființat Ministerul Economiei Naționale, cu care prilej s-a stabilit să fie elaborată o strategie a dezvoltării economiei românești, bazată pe principiul descentralizării, cu stipularea de a menține și consolida sectoarele economice viabile și eficiente și de a renunța la cele ineficiente. În această direcție s-a trecut deja de la repartiția centralizată pentru un nomenclator de 1.800 de produse la repartiția pentru un nomenclator de numai 400 de produse, lăsând astfel libertatea întreprinderilor să realizeze, la propria alegere, programele de producție, aprovizionare și desfacere pentru restul nomenclatorului de produse.

Deși ministrul economiei naționale, generalul Victor Stănculescu, susținea că: „până nu realizăm stabilitatea în economie, nu putem trece la o liberalizare de amploare, în cadrul căreia poate fi discutată și oportunitatea principiilor unei economii de piață" (Brateș, 1992), în *Programul de guvernare al Frontului Salvării Naționale* (FSN) instalat la putere, s-a prevăzut ca principal obiectiv trecerea economiei românești spre un sistem liberalizat, descentralizat și diversificat, bazat pe mecanisme ale economiei de piață, iar prin *Decretul-lege nr. 54 din 5 februarie 1990* al CFSN se consacra, în formă juridică, trecerea la economia de piață prin organizarea și desfășurarea unor activități economice pe baza liberei inițiative și adoptarea formelor mixte de proprietate.

Un alt răspuns la întrebările de mai sus, legat de liberalizarea economiei în ansamblu și a relațiilor economice externe ale României, a fost dat de *Schița privind strategia înfăptuirii economiei de piață* din mai 1990, schiță inițiată de Guvernul României și realizată sub coordonarea Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române, la care au colaborat un număr mare de specialiști – economiști, juriști, sociologi, ingineri, politologi. Plecând de la observația potrivit căreia competitivitatea economiei românești este grav afectată de izolarea țării față de circuitul economic și științific european și mondial, de dezvoltarea sa accentuat autarhică, devine o necesitate de prim ordin trecerea la o economie de piață, larg deschisă spre economia europeană și mondială.

Specialiștii participanți la studiile și dezbaterile care au stat la baza *Schiței privind strategia înfăptuirii economiei de piață* au formulat o serie de recomandări importante, printre care amintim: adaptarea cadrului legislativ la noile realități, încheierea unor acorduri economice corespunzătoare cu *Comunitatea Economică Europeană* (CEE) și integrarea României în economia europeană, adoptarea unui nou tarif vamal, simultan cu introducerea cursului valutar real și crearea premiselor pentru convertibilitatea leului, în condițiile asigurării unei rezerve valutare suficiente pentru a asigura stabilitatea monetară, dreptul exportatorilor de a reține o parte din valuta încasată din export pentru nevoile proprii, asigurarea echilibrului balanței comerciale și de plăți.

[1] Referiri la contribuțiile acestora sunt relevate în: *Tezaur*, pe site-ul Institutului Național de Cercetări Economice; Dinu și Brateș (2013); Ban (2014); Aligică și Evans (2009).

O parte dintre aceste recomandări au fost puse în practică, nu fără a întâmpina anumite greutăți și chiar eșecuri din punctul de vedere al efectelor, mai ales din cauza manifestării unor fenomene perturbatoare, anarhice, pe plan social și economic, a întârzierilor și lipsei de sincronizare în luarea unor decizii pe linia legislației economice, precum și a unor decizii eronate sau lipsite de consistență cu viața economică și socială a țării, ca să nu mai vorbim de corupție. Aceste dificultăți și eșecuri vor fi analizate într-o secțiune separată a acestui capitol.

2. ACȚIUNI DE LIBERALIZARE A RELAȚIILOR ECONOMICE EXTERNE

Primii pași pe linia trecerii de la protecționism la liberalism în relațiile comerciale cu exteriorul au fost cei privind eliminarea monopolului de stat asupra comerțului exterior[2], prin aprobarea și aplicarea *Decretului-lege nr. 54 din 5 februarie 1990* și a *Legii nr. 31 din 16 noiembrie 1990*, conform cărora orice firmă legal constituită poate desfășura și activități de comerț exterior, alături de alte activități. La cele circa 20 de firme de comerț exterior existente care au fost privatizate încă din primele luni de după evenimentele din decembrie 1989, s-au adăugat alte zeci de mii de firme nou înființate, care specificau în documentele de constituire și activități de comerț exterior.

Odată cu desființarea monopolului asupra comerțului exterior, s-a desființat și monopolul valutar al statului. Dacă până în 1989 numai BNR și Banca Română de Comerț Exterior erau autorizate prin lege să administreze valuta, începând din 1990, orice firmă, bancă comercială și persoană fizică au căpătat dreptul să cumpere, să vândă și să dețină valută în cont. În domeniul relațiilor bănești cu străinătatea se practica cursul valutar multiplu (oficial, practicat pentru operații comerciale, pentru operații necomerciale). Prin *Decretul-lege nr. 44/1990 al Consiliului Frontului Salvării Naționale* (CFSN), la 1 februarie a fost instituită trecerea la cursul unic de 21 lei/dolar SUA folosit atât pentru operațiile comerciale, cât și pentru operațiile necomerciale, în condițiile în care cursul de revenire al exporturilor practicat era de 24 lei/dolar, iar cursul pe piața liberă era de 80 de lei/dolar. Potrivit decretului-lege, cursul în lei al dolarului se modifica de BNR prin folosirea unui „coș" de valute în funcție de evoluția monedei americane pe pieţele internaționale și de inflația leului.

Cu toate încercările de unificare efectivă a cursului oficial cu cel practicat, din cauza penuriei accentuate de valută, cele două cursuri au continuat să coexiste, cu decalaje importante care au favorizat importurile și au descurajat exporturile. Măsurile întreprinse de BNR privind creșterea dobânzilor, crearea pieței interbancare, relicențierea tuturor băncilor ca dealeri, crearea rezervelor valutare, aplicarea art. VIII din Statutul FMI privind convertibilitatea monedei naționale etc. au pus bazele unei piețe valutare viabile cu curs unic de-abia spre sfârșitul anilor 1990.

Autoritatea statală reprezentată de Departamentul Comerțului Exterior din Ministerul Economiei și Industriei și-a schimbat în mod radical modul de coordonare a activității de comerț exterior. Din planificator cu mijloace administrative directe, noua autoritate a devenit creator de politici în domeniul comerțului exterior,

[2] Deschiderea relațiilor economice ale României cu exteriorul a impus înlăturarea protecționismului autarhic care a dominat viața economică și socială a României timp de multe decenii. Dacă alte segmente ale vieții economice se bucurau de anumite inițiative și libertăți, sectorul relațiilor economice externe, declarate prin lege monopol de stat, era cel mai controlat și dirijat domeniu. Erau planificate de la centru în cele mai mici detalii, pe de o parte, necesarul de importuri pentru susținerea producției și consumului, iar pe de altă parte, disponibilitățile de export, adeseori cu sacrificarea consumului intern al populației, pentru a realiza anumite obiective și a echilibra balanța de plăți externe. Planificarea centralizată se făcea prin corelarea volumului importului aprobat de la centru cu volumul de export efectiv realizat pe ministere, centrale și întreprinderi. Ministerul Comerțului Exterior, strict controlat politic, era cel care elibera autorizații întreprinderilor de comerț exterior pentru importul și exportul de produse și servicii în cantități și plafoane prestabilite, acestea fiind singurele unități care puteau, legal, să lucreze pe linie de import-export cu întreprinderile producătoare (pe bază de comision) și să aleagă partenerii externi. Pe măsură ce România a aderat la diferite organisme internaționale (UNCTAD − *United Nations Conference on Trade and Development*; GATT − *General Agreement on Trade and Tariffs*; FMI − *Fondul Monetar Internațional*; BERD − *Banca Europeană de Reconstrucții și Dezvoltare* etc.) și a început să încheie acorduri comerciale, convenții și protocoale cu țări sau grupuri de țări cu economie de piață, precum și protocoale preferențiale semnate sub egida GATT, reglementările specifice monopolului de stat al României au fost completate cu reglementări cerute de practica comercială internațională. Aceste reglementări legale priveau politica vamală (*Legea nr. 1/1971*), tariful vamal de import (*Legea nr. 12/1973*) intrat în vigoare de la 1 ianuarie 1977, Codul vamal al României (1979), Regulamentul vamal ș.a. Fiind declarată și recunoscută ca țară în curs de dezvoltare, România a beneficiat, începând din anul 1970, de preferințe vamale nereciproce și nediscriminatorii din partea țărilor dezvoltate. Toate acestea au avut ca efect o anumită schimbare în orientarea relațiilor comerciale externe ale României. Ponderea țărilor CAER (*Consiliul de Ajutor Economic Reciproc*) în totalul comerțului extern cu bunuri al României s-a diminuat de la 66,8% în 1960 la 46,2% în 1989, iar ponderea Comunităților Europene a cunoscut o creștere semnificativă, ajungând la 43% în 1990.

inițiind reglementări, tratate, acorduri, precum și demersuri pentru deschideri de noi fronturi comerciale în străinătate, eliberări de licențe de export-import, monitorizări și demersuri pentru respectarea tuturor obligațiilor asumate de România în cadrul unor organisme și instituții internaționale – *Comunitatea Economică Europeană* (CEE)/UE, GATT/OMC, FMI, BM etc.

În materie de reglementări privind liberalizarea comerțului exterior, noile autorități ale statului român au întreprins măsuri care privesc relaxarea protecției vamale tarifare și netarifare, precum și sistemul de stimulare și de promovare a exporturilor pentru asigurarea dezvoltării și modernizării economiei în condițiile echilibrului balanței comerciale și de plăți a țării.

Protecția vamală tarifară: În anii 1990−1991 a continuat să se aplice vechiul tarif vamal aprobat prin *Decretul Consiliului de Stat nr. 395/2 decembrie 1976* (intrat în vigoare în 1977), cu modificări aduse prin *HG nr. 1194/12 noiembrie 1990*. Noul tarif vamal (elaborat în baza Convenției vamale din 1983 privind sistemul armonizat de descriere și codificare a mărfurilor) a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1992. El s-a aplicat la toate categoriile de mărfuri importate. Noul tarif vamal prevede unele scutiri de taxe vamale, precum și reduceri sau exceptări temporare de plata taxelor sau aplicarea de suprataxe. Un nou cod vamal a fost aprobat prin *Legea nr. 141/24 iulie 1997* și a intrat în vigoare în octombrie 1997.

Protecția vamală netarifară: La acțiunile de liberalizare, atât la partea de export, cât și la cea de import, au fost admise o seamă de excepții, constând în: contingentări sau restricții cantitative, exporturi în contrapartidă, exporturi pe credit guvernamental, condiționarea acordării de licențe (de import-export) unor firme de existența unor certificate de atestare a capacității acestora de a efectua operații de import-export, perceperea de taxe antidumping, taxe compensatorii, taxe de salvgardare etc.

În scopul ameliorării deficitelor (devenite cronice) ale balanțelor comerciale și de plăți, guvernele României au început să aplice unele măsuri de stimulare a exporturilor, constând în restituirea TVA pentru mărfurile exportate, introducerea unui regim de *drawback* la importul unor materii prime sau materiale destinate producției de export, înființarea *Băncii de Import-Export* (Eximbank) pentru operațiuni de garanții de credite pentru export, asigurări, reasigurări etc., precum și înființarea unui *Comitet interministerial pentru garanții de credit de comerț exterior* ș.a.[3]

Deschiderea spre exterior a economiei României a căpătat un impuls deosebit odată cu aplicarea acordurilor și protocoalelor internaționale bilaterale și multilaterale încheiate în 1993, printre care trebuie menționate, în primul rând, *Acordul de asociere a României la Comunitățile Europene* încheiat în 1993 și intrat în vigoare în 1995, urmat apoi de acordul dintre România și statele Asociației Europene a Comerțului Liber (EFTA) și acordurile bilaterale dintre România și statele EFTA privind comerțul cu produse agricole de bază; în 1994 a fost semnat *Actul final al Rundei Uruguay GATT/OMC* intrat în vigoare în 1995[4], iar în 1997 a fost semnat și ratificat *Acordul de intrare a României în Asociația Central-Europeană a Comerțului Liber* (CEFTA).

Toate aceste acorduri, împreună cu strategia de reformă economico-socială a noului program de guvernare dat publicității în februarie 1993, au fost transpuse în diferite acte normative (legi, ordonanțe guvernamentale, memorandumuri cu FMI și programe cu Banca Mondială) în vederea punerii lor în practică.

Un anumit rol în liberalizarea comerțului exterior l-au avut și instituțiile financiare internaționale – FMI și Banca Mondială – în cadrul unor aranjamente negociate pentru obținerea unor credite de redresare economică și de restructurare (ASAL, FESAL). Dintre toate acordurile încheiate cu FMI, doar cele din perioadele 2001−2003 și 2009−2011 au fost finalizate. La toate celelalte acorduri, diferite criterii de performanță

---

[3] Fota C. (1998), *Politica comercială a României în domeniul comerțului exterior*, disponibil la: http://www.scritub.com/economie/comert/POLITICA-COMERCIALA-A-ROMANIEI; Sută N. (coord.) (1996), *Comerț internațional și politici comerciale contemporane*, Ed. All, București; Popa I. (1997), *Tranzacții comerciale internaționale*, Ed. Economică.

[4] *Acordul Rundei Uruguay* a devenit important prin setul de probleme soluționate la nivel mondial de care a beneficiat și România:

- promovarea satisfacerii intereselor naționale ale țărilor;
- utilizarea unor mecanisme și instrumente de politică comercială care să asigure desfășurarea unei concurențe loiale între participanții la comerțul mondial și posibilitățile de dezvoltare a unor economii emergente. Acestea cuprind reglementări privind protejarea ramurilor industriale tinere, măsuri de salvgardare, taxe și măsuri antidumping, subvenții și măsuri compensatorii, licențe de import și de export, obstacole tehnice, măsuri sanitare și fitosanitare, reglementări multilaterale privind domenii sensibile, drepturi de proprietate intelectuală, accesul la tehnologii și la rețele de distribuție și de informații ș.a.

Prin aceste soluționări s-a recunoscut faptul că fiecare țară poate practica tarife vamale proprii pentru a reflecta starea competitivă a firmelor și ramurilor și, ca atare, s-a acceptat practicarea taxelor vamale mai ridicate în țările în curs de dezvoltare. De asemenea, a fost recunoscut faptul că țările au dreptul de a cuprinde în tariful vamal taxe consolidate aplicate în regim preferențial și de a proteja industriile tinere, de a contracara, prin măsuri de salvgardare, ruinarea unor ramuri viabile aflate în proces de restructurare, precum și de a interveni cu măsuri directe împotriva unor concurențe neloiale, de tipul practicării unor prețuri de dumping, prețuri subvenționate etc.

convenite nu au fost îndeplinite, ceea ce a atras întreruperea acestora și a finanțării, iar relaxările politicilor macroeconomice de fiecare dată au condus atât la deprecierea leului, cât și la creșterea inflației, cu implicații negative asupra mersului economiei (Isărescu, 2009).

3. POLITICA DE LIBERALIZARE VALUTARĂ

Politica de liberalizare valutară s-a desfășurat sub semnul unei puternice instabilități economice și politice pe plan intern și internațional. De asemenea, ea s-a desfășurat în condițiile unei inflații galopante, ale unei căderi economice fără precedent, precum și ale unor puternice dezechilibre ale balanței de plăți externe.

Putea politica valutară să facă față tuturor acestor provocări? În opinia lui Rădulescu (1999), obiectivul urmărit în politica valutară a fost utilizarea cursului valutar drept ancoră antiinflaționistă, însă departe de a se obține rezultatele scontate. Stroe (2000) afirmă că politica valutară practicată a condus adeseori la stimularea inflației prin deprecierea cursului valutar al leului în avans în raport cu evoluția prețurilor interne. Ambii autori recunosc însă că politica de liberalizare valutară, așa cum a fost aplicată, a produs mai degrabă dezordine în economie, descurajând exportul și pe deținătorul de monedă națională și încurajând importul și specula de valută, precum și scurgerea peste graniță a unor cantități uriașe de valută.

Primul pas greșit care avea să influențeze negativ economia României a fost acela al fixării de către autoritățile postrevoluționare a cursului de revenire oficial supraevaluat, de 21 lei/dolar, față de cursul mediu de revenire al exporturilor de 24 lei/dolar, de cursul valutar al pieței libere de 80 lei/dolar și de cursul de echilibru de 35 lei/dolar. Supraevaluarea cursului a continuat și anii următori.

Rezultatul acestui curs, precum și cel al preferințelor de consum ale populației (deținătoare a unei mase monetare în exces) și al preferințelor de achiziții ale întreprinderilor pentru produse care fuseseră până la revoluție prohibite au condus, pe de o parte, la o prăbușire a exporturilor (cu –45% în 1990 și cu –26,9% în 1991 față de 1989), iar pe de altă parte, la o adevărată explozie a importurilor de produse electronice și electrocasnice, automobile, fructe exotice, cafea, produse alimentare, noi tehnologii și utilaje industriale. S-a deschis astfel calea unor deficite comerciale (FOB/CIF) și de cont curent cu adevărat periculoase din punctul de vedere al stabilității financiare și al capacității de plată suverane.

Pentru a veni în sprijinul și a stimula firmele producătoare și exportatoare (societăți comerciale și regii autonome), începând din luna septembrie 1990, s-a instituit legal dreptul acestora de a reține 30% din veniturile nete în valută obținute din export, iar din februarie 1991, cota s-a ridicat la 50% (conform *Legii nr. 15/1990, art. 45*). Prin *Legea nr. 31/noiembrie 1990,* acest drept s-a extins la toate societățile comerciale[5].

Această lărgire a libertății valutare a însemnat o schimbare de fond a regimului valutar cu funcționarea unei piețe bancare valutare libere, alături de o piață valutară oficială și o piață de schimb valutar pentru populație. Dar funcționarea unei piețe valutare lipsite de reglementare și dominate de monopolul unor firme care fac export direct și de inexistența rezervelor valutare poate crea mari prejudicii și însemnate dezechilibre financiare. Sume importante de valută corespunzătoare exporturilor de produse nu au mai intrat niciodată în țară, iar cea mai mare parte din încasările din export au rămas în conturi la dispoziția agenților economici[6].

Pentru a se evita situația intrării României în incapacitate de plată, autoritățile guvernamentale au adoptat un nou regim valutar, prin care s-a suspendat dreptul agenților economici de a reține 50% din veniturile nete în valută și s-a adoptat ca principiu obligația ca întreaga cantitate de valută încasată din export să fie vândută băncilor comerciale la cursul zilei, iar cererile de valută pentru import să fie onorate prin cumpărări de valută de pe piața interbancară tot la cursul zilei (Stroe, 2000).

După soluționarea situației critice, problema liberalizării valutei a fost revăzută, astfel încât, începând din luna mai 1992, valuta a început să fie lăsată în întregime la dispoziția firmelor (în conturile băncilor licențiate ca dealeri), cursul urmând să fie determinat pe baza cererii și ofertei, cu licitație zilnică la BNR. În august 1994, licitația zilnică a fost înlocuită cu așa-numita piață interbancară cu funcționare continuă.

---

[5] Au apărut astfel trei categorii de societăți comerciale: firme comerciale de import-export, firme producătoare care efectuează operații de import-export și firme producătoare de produse intermediare, care pot face export-import prin firmele comerciale de import-export. Potrivit legii, firmele din ultima categorie puteau obține valută, cumpărând-o de pe piața bancară.

[6] De exemplu, din încasările din export pe 9 luni din 1991, de 2.413 mil. dolari, 61% au rămas în conturile bancare la dispoziția firmelor și numai 39% au ajuns la fondul valutar al statului.

Analizând comportamentul și evoluția cursului de schimb al monedei naționale începând din cea de-a doua parte a decadei 1990, Isărescu (2009) subliniază că acesta constituie un punct critic al politicii autorităților române și că dinamica efectivă a cursului de schimb a reflectat mai degrabă confluența a două opțiuni: instrument de influențare a balanței de plăți și pârghie antiinflaționistă. „S-a urmărit […] ca moneda națională să se deprecieze suficient pentru stimularea exporturilor, dar cu preocuparea permanentă de a nu afecta prea mult nivelul prețurilor (prin importuri)" (Isărescu, 2009). În ce privește relația dintre inflație și cursul de schimb, Isărescu afirmă că, în cea mai mare parte, nivelul cursului a tins să reflecte evoluția prețurilor, și nu invers.

4. FACTORI PERTURBATORI AI LIBERALIZĂRII

În paginile de mai sus s-au evocat diferite acțiuni și documente oficiale în legătură cu liberalizarea economiei și a comerțului exterior al României, în contextul trecerii la economia de piață. Dacă, chiar și în condiții normale, procesul de liberalizare nu se desfășoară lin, fără dificultăți și fără piedici, cu atât mai mult, încă din primele luni de la revoluția din decembrie 1989, procesul de liberalizare s-a desfășurat cu multe ingrediente contradictorii, iraționale și chiar anarhice, cu deformări și mari pierderi economice. În plin avânt revoluționar, un număr mare de acte normative din domeniul economic, deși necesare și valabile, au fost abrogate de către noua conducere provizorie a României, iar multe dintre actele normative rămase în vigoare au fost sistematic încălcate sau frecvent și în pripă modificate, după interese de moment.

Elementele iraționale care au afectat acțiunile de liberalizare și efectele acestora se referă la diferite aspecte legate de: managementul firmelor producătoare, blocajele financiare, politica valutară și comercială, forma de manifestare a concurenței pe piața românească.

ELEMENTE IRAȚIONALE ȘI PERTURBATOARE ÎN MANAGEMENTUL ECONOMIC

Desfășurarea relațiilor economice cu alte țări, precum și evoluția acestor relații pe baze competitive sunt strâns legate de mediul economic și social în care funcționează economia în ansamblu și de modul cum funcționează atât agenții economici generatori de ofertă pentru exportul de produse și servicii, cât și agenții economici generatori de cerere pentru importul de mărfuri și servicii.

Referitor la mediul economic și social, aici trebuie ținut seama, în primul rând, de disoluția vechilor instituții și de lipsa de coerență și de autoritate a noilor instituții ale statului, în condițiile existenței unor mari așteptări ale populației (libertate și satisfacerea nevoilor stringente de trai), în al doilea rând, de extinderea anarhismului sindical în toată economia, pe fondul penuriei mijloacelor primare de trai (hrană, căldură, lumină), iar în al treilea rând, de extinderea speculei, a comerțului ilicit, a corupției și a furturilor din întreprinderile de stat și cooperatiste și din patrimoniul național.

În lipsa unor norme legale amănunțite de organizare și funcționare a noilor instituții și, mai ales, în lipsa de experiență în administrarea și managementul micro și macroeconomic, noul guvern al României, constituit în baza *Decretului Consiliului Frontului Salvării Naționale* (CFSN) *nr. 1 și nr. 3/26 decembrie 1989*, și a *Decretelor nr. 5, nr. 8 și nr. 9/28 decembrie 1989*, precum și noile instituții locale (județene și comunale) constituite sub umbrela consiliilor locale ale CFSN în primele săptămâni postdecembriste „funcționau într-o stare de semianarhie politică, economică și socială" (Dinu și Brateș, 2013, p. 225), iar „deciziile acestora aveau mai mult un caracter reactiv […] sub presiunea așteptărilor populației, exprimate, de regulă, într-o manieră ultimativă, chiar violentă..." (Dinu și Brateș, 2013, p. 226). Numai în primele două luni ale anului 1990 au fost depuse la registratura guvernului nu mai puțin de 2.087 de memorii din partea unităților industriale (la presiunea sindicatelor), prin care se solicitau creșteri de salarii, diferite sporuri mai mult sau mai puțin justificate, reducerea programului de lucru etc., iar în caz de refuz, amenințări din partea sindicatelor cu declanșarea grevelor, blocarea drumurilor etc. Numărul grevelor consemnate tot în primele două luni ale anului 1990 s-a ridicat la 114 în întreprinderi cu mare impact economic și social (sectorul minelor de cărbuni, transportul feroviar, metrou, docurile unor mari porturi, TAROM, transporturi urbane, mari întreprinderi din

centre industriale importante). Toate acestea pot fi considerate o prelungire, în formă atenuată, a revoltelor din decembrie 1989, în parte, și din cauza faptului că abrogarea legislației socialiste privind relațiile de muncă a întârziat nespus de mult. De exemplu, noua *Lege a sindicatelor nr. 54* a apărut la 7 august 1991, iar *Codul muncii* a fost abrogat de abia în august 2001.

Lipsa unei legislații care să reglementeze relațiile de muncă (drepturile și responsabilitățile părților) a dat frâu liber unor acțiuni haotice și adeseori în forță. În același timp, din dorința asigurării păcii sociale, dar și din perspectiva intereselor electorale, în cadrul negocierilor, multe revendicări au fost acceptate cu multă ușurință, ceea ce a condus la creșterea salariilor fără un echivalent de productivitate, la secătuirea bugetului, la scăderea competitivității întreprinderilor și la creșterea galopantă a prețurilor.

O altă situație care avea să pună amprentă negativă pe evoluția economiei românești în următorii ani a fost crearea în cadrul întreprinderilor și instituțiilor a consiliilor locale ale CFSN (considerate ca un substitut al organizațiilor locale ale PCR), care să funcționeze alături de sindicate și conducerile tehnico-administrative, cu rolul însă de a exercita control asupra activității acestora din urmă. Prin însuși actul normativ clarificator al CFSN din 11 ianuarie 1990, consiliile din unitățile economice au fost considerate reprezentante ale colectivelor de muncă, cu dreptul de a face propuneri și de a schimba conducerile tehnico-administrative. Într-o atmosferă generală de confuzie și dominată de revendicări și de măsuri reparatorii pentru avantaje imediate, fără efortul necesar care să justifice asemenea avantaje (creșteri salariale, reduceri de norme de lucru, micșorarea programului de lucru etc.), CFSN locale au luat inițiativa de a analiza (în cadrul adunărilor generale ale salariaților) activitatea directorilor și de a-i înlocui în mod abuziv cu alte persoane, adesea dispuse să facă compromisuri în dauna bunului mers sau a redresării unităților economice. Unii lideri sindicali, profitând de vidul legislativ, au început să facă legea în marile unități economice, folosind ca mijloc de convingere amenințarea cu greva și blocarea căilor rutiere și a accesului directorilor în unitățile economice sau chiar lupte efective cu autoritățile statului, cum sunt cele de la defileul Jiului și de la Costești. În loc să se încadreze în limitele relațiilor de muncă – să apere interesele membrilor lor într-un mod rezonabil –, unii lideri sindicali s-au implicat direct în managementul unităților economice, influențând sau contribuind la decizii aberante, în detrimentul acestor unități. O seamă de restructurări sau/și privatizări care ar fi contribuit la redresarea economică și financiară a întreprinderilor au eșuat și din cauza unor asemenea factori perturbatori.

BLOCAJE FINANCIARE, CONSECINȚE ȘI ACȚIUNI ÎNTREPRINSE

Un factor perturbator important asupra activității firmelor, inclusiv a celor cu potențial la export l-a constituit lipsa cronică de lichiditate a acestora, determinată, în primul rând, de dimensiunea extrem de redusă a capitalului circulant din surse proprii. Această formă de subcapitalizare cronică a firmelor, existentă încă din perioada economiei de comandă, s-a accentuat în mod deosebit și distructiv de când a început să se manifeste inflația galopantă, care impunea lichidități în cantități atât de mari încât acestea depășeau posibilitățile proprii ale firmelor și ale bugetului. Într-adevăr, la o valoare nominală de aprovizionare cu materii prime și energie și de desfacere a produselor mult sporită din cauza inflației este necesar un capital circulant nominal proporțional mai mare.

În principiu, problema sporirii capitalului circulant este rezolvată în mod curent pe cele trei căi tradiționale: prin capitalizare, prin credite bancare și prin amânări sau întârzieri de plată a furnizorilor și a obligațiilor față de stat. Neexistând fonduri disponibile pentru capitalizare, iar creditele fiind restricționate în scopul reducerii inflației, singura cale de ieșire din impas, în cazul de față, o reprezenta amânarea plăților către furnizori (arierate). Datele statistice confirmă penuria de capital circulant propriu și păstrarea condițiilor la nivel scăzut, pe de o parte, și creșterea la un nivel îngrijorător a resurselor atrase din restanțele de plată, pe de altă parte. De exemplu, gradul de acoperire a activelor circulante prin surse proprii la societățile cu capital de stat s-a aflat în continuă scădere: de la 25,7% în 1991 la 22,6% în 1992 și la 20,2% în 1993 (Antohi, 1995, p. 34). Potrivit aprecierilor lui Stroe (2000, p. 21), în iunie 1992, capitalul circulant propriu al întreprinderilor reprezenta doar 20,3% din totalul activelor circulante efective, restul de 18,3% din aceste active îl reprezentau creditele bancare, iar 61,4% îl constituiau sursele atrase din restanțe de plată către furnizori. Rădulescu (1999, p. 103) subliniază că, în lipsa acută de lichidități, singura posibilitate de funcționare a întreprinderilor a fost dată de arierate care, la 31 decembrie 1991, se ridicau la circa 85% din PIB.

Întrucât în economia românească s-a declanşat o inflaţie galopantă[7] (în anii 1991, 1992, 1993, cu indici anuali respectiv de 223%, 199% şi 295%), atenţia autorităţilor a fost îndreptată spre reducerea inflaţiei prin diferite mijloace, inclusiv prin restricţii draconice în acordarea creditelor şi creşteri masive ale dobânzilor, ignorând alţi factori, precum şi posibilele efecte adverse ale acestora asupra activităţii productive. De exemplu, limitările creşterii volumului creditelor la 17,1% în 1991 şi la 69% în 1992 faţă de indicii anuali de creştere a inflaţiei arătaţi mai sus au condus la declanşarea unor efecte adverse importante în economie: acutizarea lipsei de lichidităţi şi blocaje financiare în lanţ, cu paralizarea activităţilor productive.

Prin aranjamentele *stand-by* cu FMI pe anul 1991 pentru obţinerea unui credit de redresare economică, autorităţile române au acceptat condiţionalităţi care mai mult au agravat situaţia economică şi financiară a ţării în loc să o redreseze. În program s-au fixat ca ţinte obligatorii o creştere a creditului cu 17,1% şi o ţintă de creştere a inflaţiei de 15%, care trebuia realizată şi pe care se baza programul de creditare a economiei naţionale, fără o revizuire pe parcurs în funcţie de datele reale faţă de cele prognozate. În realitate, indicele inflaţiei pe 1991 a fost de 222,8%.

În aranjamentele *stand-by* cu FMI pe anul 1992 s-a repetat aceeaşi politică inflexibilă, fixând un program de creditare internă cu o creştere cu 69%, bazat pe o ţintă a inflaţiei prognozată cu mult diminuată faţă de indicele inflaţiei de 199%. Este evident faptul că nici de data aceasta o atare creştere a creditului nu putea satisface nevoile de numerar ale economiei cu un indice al inflaţiei atât de ridicat.

La asemenea restricţii directe s-a adăugat una indirectă: creşterea dobânzii de la 16% la un nivel de 26% în ianuarie 1992 şi de 80% în iunie 1992. Această măsură (deşi raţională) a descurajat cererea pentru credite şi a încurajat creşterea arieratelor şi blocajelor în economie (Stroe, 2000)[8].

Ca urmare a aprobării de către Parlament a *Legii nr. 80/23 decembrie 1991,* s-a trecut efectiv la operaţia amplă de decontări prin compensare a plăţilor din economie. Prin aplicarea acesteia, gradul de stingere a obligaţiilor reciproce a fost de peste 70%. Datoriile restante reciproce care au dus la blocajul în lanţ au reprezentat peste 1.300 mld. lei. Compensarea acestora s-a făcut printr-un credit de compensare de 400 mld. lei pe maximum 6 luni, cu garanţie de stat[9]. Din păcate, rezolvarea problemei blocajului a fost doar pentru un timp scurt. Obligaţia de a returna creditele în termen de numai 6 luni nu a dat posibilitatea întreprinderilor de a realiza restructurările minimum necesare. În asemenea circumstanţe, menţinerea pe mai departe a rigidităţilor financiare, alături de creşterea dobânzilor au condus la refacerea blocajului în lanţ. Prin noua *Lege nr. 76/17.07.1992* s-a realizat rambursarea creditelor rezultate din acţiunea de compensare; totodată, ea a pus accentul pe măsurile de prevenire a incapacităţii de plată şi a blocajului financiar.

Tot în sfera factorilor perturbanţi de ordin financiar-bancar trebuie amintite şi problemele grave cu care s-a confruntat sistemul bancar din cauza instabilităţii economice şi financiare, însă şi slabele reglementări şi monitorizări din acest domeniu sunt cele care au permis practicarea unui management defectuos şi, adeseori, fraudulos, astfel încât s-a ajuns ca 12 bănci să-şi închidă porţile ca urmare a incapacităţii de plată. Acestea au provocat pagube importante, o parte fiind suportate de populaţie şi de firme (întrucât depozitele nu erau garantate), iar altă parte (4,1 mld. dolari) fiind suportată de statul roman. Numai pentru Bancorex, statul a suportat 2,1 mld. dolari.

5. MĂSURI DE REDRESARE ECONOMICĂ

Învăţând din eşecurile primilor ani de guvernare, forţele politice venite la putere la sfârşitul anului 1992, ca şi societatea în ansamblu au realizat că nu pot fi obţinute rezultatele scontate făcând apel doar la liberalizări, fără să se ţină seama de relaţiile concrete de piaţă şi fără reglementări, fără instituţii puternice şi fără disciplină bugetară. În plus, nu se poate face apel doar la instrumente financiare pentru evitarea blocajelor financiare şi

[7] Statistica evoluţiei preţurilor a început de la liberalizarea preţurilor din noiembrie 1990. Astfel, faţă de luna octombrie 1990, în decembrie 1990, indicele preţurilor a fost de 137,7%.

[8] De altfel, datoriile reciproce şi blocajele în lanţ nu au reprezentat un fenomen nou. Înainte de revoluţie, acestea deveniseră o obişnuinţă, astfel încât, în luna decembrie a fiecărui an, avea loc operaţia de compensare globală între întreprinderi, sub coordonarea Ministerului de Finanţe şi a Băncii Naţionale. Existând asemenea precedente, dar şi în baza absenţei instituţiilor privind declararea incapacităţii de plată şi a falimentului, chiar şi în noile condiţii, conducătorii întreprinderilor ştiau dinainte că soluţia pentru ieşirea din impas era operaţia de compensare globală.

[9] Această sursă este menţionată de Stroe (2000). Rădulescu (1999) arată că operaţiunea a avut ca efect realizarea unei emisiuni monetare nete de peste 200 mld. lei, reprezentând peste 25% din masa monetară din luna noiembrie 1991, producând un şoc puternic asupra creşterii inflaţiei.

reducerea inflației, fără a apela la cauze și, în primul rând, la cele care țin de economia reală (reluarea creșterii economice și a productivității muncii, creșterea exporturilor etc.). În această nouă partitură trebuie citite majoritatea documentelor oficiale care au urmat după 1993, cum sunt, de exemplu: *Ordonanța nr. 1 din 19 mai 1993 privind moderarea creșterii salariilor* prin introducerea unor impozite suplimentare în vederea frânării procesului inflaționist și a șomajului; *Ordonanța nr. 13 din 31 ianuarie 1995 privind unele măsuri de accelerare a procesului de restructurare a regiilor autonome și a societăților comerciale cu capital majoritar de stat, de întărire a disciplinei financiare și de îmbunătățire a decontărilor în economie*. Prin această ordonanță,
s-a introdus obligația ca întreprinderile de stat să realizeze un nivel minim de profitabilitate în raport cu capitalul propriu. Întreprinderile care înregistrau pierderi, fluxuri financiare negative, plăți restante sau nu aveau piață de desfacere pentru utilizarea corespunzătoare a capacităților de producție existente, potrivit acestei ordonanțe, au fost supuse unui regim special de supraveghere economico-financiară. Ele au fost obligate să elaboreze și să realizeze programe de restructurare și de redresare financiară, cu sprijin financiar guvernamental. Pentru agenții economici la care nivelul pierderilor neacoperite la finele anului 1994 depășea 50% din valoarea patrimoniului propriu, trebuia să se declanșeze procedura fie de lichidare, fie de privatizare ori de reorganizare.

Aceste măsuri au contribuit nu numai la o anumită îmbunătățire a disciplinei financiare și la restructurări, ci și la dinamizarea extinderii proprietății private, prin privatizări și prin investiții directe în noi unități economice. Dacă până în anul 1992 ponderea sectorului privat în PIB ajunsese la 26,4%, în anul 1997, această pondere a ajuns la 60,6%. Ulterior, procesul de extindere a fost mai lent.

6. LIBERALIZAREA PRIN INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN PIAȚA UNICĂ A UE

Un fapt crucial care, prin importanță și obiective, avea să depășească cu mult simplele liberalizări ale relațiilor economice între state l-a constituit, așa cum am menționat mai sus, încheierea *Acordului de asociere a României cu Uniunea Europeană*, semnat în anul 1993. Un asemenea acord, cunoscut sub numele de *Acord european*, a fost încheiat și cu alte țări europene din afara Uniunii, toate acestea formând *Asociația Europeană de Comerț Liber* (EFTA). În motivarea încheierii acordului, se evocă legăturile tradiționale între România și Comunitățile Europene, voința lor comună de a întări aceste legături durabile bazate pe reciprocitate, pentru a permite României să ia parte la procesul de integrare europeană, amplificând astfel *Acordul de comerț și cooperare comercială și economică din 1990*[10].

Aplicarea acordului de asociere pe latura relațiilor comerciale dintre UE și România a condus la trei categorii de acțiuni, cu efectele lor specifice:

- liberalizarea schimburilor comerciale de bunuri și servicii prin abolirea barierelor vamale tarifare și netarifare;
- preluarea de către România a tarifului vamal comun și a politicii comerciale comune a UE față de terți;
- preluarea și aplicarea *acquis*-ului comunitar al pieței unice comunitare.

LIBERALIZAREA SCHIMBURILOR COMERCIALE PRIN ABOLIREA BARIERELOR VAMALE

Piața unică este caracterizată prin schimburi comerciale între țările membre, fără taxe vamale și fără niciun fel de restricții netarifare. La intrarea României, ca și a oricărei alte țări în piața unică, șocul concurențial ar fi fost greu de suportat. De aceea, pentru a estompa un asemenea șoc, a trebuit ca abolirea taxelor vamale și a restricțiilor netarifare să se facă în mod asimetric și eșalonat în timp, precum și diferențiat atât la produsele

[10] În 1992, Polonia, Ungaria și Cehoslovacia au încheiat *Acordul CEFTA*, la care România a aderat în 1997. Scopul înființării acestui acord a fost acela de a pregăti condițiile pentru aderarea la UE.

industriale față de cele agricole, cât și la importurile/exporturile din România față de importurile/exporturile din Comunitățile Europene.

La produsele industriale, acordul prevede concesii importante din partea Comunității, și anume:

- abolirea taxelor vamale și a restricțiilor cantitative la produsele industriale de origine română importate de UE va avea loc în primii cinci ani ai perioadei de tranziție;
- abolirea taxelor vamale și a restricțiilor cantitative la produsele industriale de origine comunitară importate de România va avea loc în mod treptat, în decurs de zece ani (deci în întreaga perioadă de tranziție). De exemplu, la o gamă largă de produse industriale, abolirea taxelor vamale a fost aplicată progresiv după trei ani de la intrarea în vigoare a acordului, cu următoarele cote din taxa vamală de bază: 80% în anul 3; 60% în anul 5; 50% în anul 6; 35% în anul 7; 20% în anul 8; 0% în anul 9.

La produsele industriale, acțiunea de suprimare a taxelor vamale și a restricțiilor cantitative la import/export a fost încheiată la 1 ianuarie 2002[11].

La produsele agricole, dată fiind sensibilitatea deosebită a sectorului agricol, în perioada de zece ani prevăzută de *Acordul de asociere*, s-a realizat o liberalizare parțială a comerțului reciproc dintre România și UE. În cursul negocierilor pentru *Acordul de asociere* au fost convenite anumite concesii reciproce la diferite produse agricole, constând în următoarele: 1) abolirea unor restricții cantitative la diferite produse agricole, la data semnării acordului; 2) scutiri și reduceri de taxe vamale, contingente tarifare, eliminarea reciprocă a subvențiilor de export la unele produse ș.a.

Schimburile comerciale cu produse agricole dintre România și UE vor fi pe deplin liberalizate odată cu preluarea și aplicarea *acquis*-ului comunitar, ca rezultat al negocierilor privind capitolul *Agricultura*, deschis în octombrie 2002 și închis în iunie 2004.

PRELUAREA TARIFULUI VAMAL COMUN ȘI A POLITICILOR COMERCIALE COMUNE FAȚĂ DE TERȚI

Aplicarea *Acordului de asociere* și a *Tratatului de aderare la UE* a implicat o seamă de obligații pentru Guvernul României, care trebuiau duse la îndeplinire[12]. Printre aceste obligații se numără:

- preluarea tarifului vamal comun al UE și implementarea acestuia;
- acordarea unui regim vamal preferențial unor țări sau grupuri de țări terțe, în virtutea existenței unor acorduri de asociere, de comerț liber și/sau a unor aranjamente și sisteme vamale preferențiale, convenite între UE și țările sau grupurile de țări respective;
- adoptarea politicilor comerciale ale Comunității Europene pe plan multilateral, interregional, regional sau bilateral.

Îndeplinirea angajamentelor față de UE înseamnă preluarea de către România a acestor angajamente și în cadrul OMC, adică alinierea taxelor vamale față de terți la nivelul celor practicate de UE. Ce a însemnat această aliniere pentru România, în termeni de costuri, ne arată datele comparative din tabelul 1.

Tabelul 1.

Comparație între taxele vamale consolidate OMC ale României și UE (în %)

	Media aritmetică a taxelor vamale consolidate		**Rata maximă aplicată a taxelor vamale**		**% din pozițiile tarifare cu 0% taxe vamale**	
	România	**UE**	**România**	**UE**	**România**	**UE**
Total produse	43,4	7,4	333,0	198,3	0	22,7
Produse agricole	98,6	19,5	333,0	198,3	0	26,5
Produse industriale	34,4	4,1	220,0	22,0	0	22,2

Sursa: Institutul European din România (2002), *Proiectul PHARE RO 9907.02.01, Studiu de impact nr. 4*; *Post-Uruguay Tariffs Regimmes*, Achievements and Outlook OECD, 1999.

[11] Liberalizarea se referă la relațiile de export și import ale României atât cu UE, cât și cu EFTA și CEFTA. Împreună, acestea au însemnat în anul 2001 76% din totalul exportului României și 68,5% din totalul importului României.

[12] Art. 6(1) al *Tratatului de aderare* prevede că acordurile și convențiile încheiate sau aplicate provizoriu de către Comunitate […] cu unul sau mai multe state terțe, cu o organizație internațională […] sunt obligatorii pentru România; La art. 6(2) se precizează că România se angajează să adere […] la acordurile sau convențiile încheiate sau semnate de actualele state membre și de Comunitate; La art. 6(3) se menționează că, aderând la acordurile și convențiile menționate, România dobândește, în temeiul acestor acorduri și convenții, aceleași drepturi și obligații ca și actualele state membre.

Raportul dintre taxele vamale consolidate ale României şi cele ale UE este de 5−8 ori mai mare.

Reducerea acestor taxe vamale rezultate din schimburile comerciale cu terţii, precum şi abolirea taxelor vamale din schimburile comerciale cu statele membre UE au însemnat o reducere drastică a veniturilor bugetare ale României. Dacă în 1995 taxele vamale aveau o pondere în volumul total al impozitelor indirecte de 17,1%, în 2010, ponderea acestora a ajuns la numai 1,3% (Haller, 2013).

Un alt cost pe care l-a suportat România a fost cel rezultat din ieşirea sa din grupul ţărilor în curs de dezvoltare (sistemul ONU şi OMC). Acest fapt a avut ca urmare transformarea României dintr-o ţară beneficiară într-una donatoare în cadrul *Sistemului generalizat de preferinţe* (SGP) şi, ca urmare, încetarea unor avantaje pe care i le conferea vechiul său statut: preferinţe vamale şi asistenţă tehnică gratuită, angajamente mai reduse în cadrul OMC.

PRELUAREA ŞI APLICAREA *ACQUIS*-ULUI COMUNITAR AL PIEŢEI UNICE EUROPENE

În corpul *Acordului de asociere*, la capitolul 3, este tratată şi problema armonizării legislaţiei, ca un pas important pe calea integrării. La art. 69 din acord se precizează că: „[p]ărţile recunosc că o condiţie importantă a integrării economice a României în Comunitate este armonizarea legislaţiei prezente şi viitoare a României cu cea a Comunităţii. România se va strădui să asigure ca legislaţia sa să devină, gradual, compatibilă cu cea a comunităţii" (*Legea nr. 20/1993*). Din lista domeniilor în care urma să se extindă armonizarea legislaţiei, sectorul vamal este primul menţionat.

Pe măsura desfăşurării acţiunilor practice întreprinse în direcţia armonizării legislaţiei, mai ales cu ocazia negocierilor în cadrul rundelor GATT/OMC şi al negocierilor de aderare la UE, România a făcut progrese importante în mai multe direcţii. În primul rând, a fost redefinit domeniul ce trebuia administrat prin introducerea noţiunii de *acquis* comunitar, reprezentat de legislaţia primară şi secundară ce trebuia preluată şi aplicată efectiv, inclusiv crearea condiţiilor de aplicare a acesteia de către statele naţionale, cu sprijinul UE, pentru a deveni membre UE.

În al doilea rând, au fost identificate subdomeniile cu ajutorul *Acordului de asociere* şi al *Cărţii albe a pieţei unice*. Acestea au fost cuprinse în cele două capitole de negociere: *Uniunea vamală* (25) şi *Relaţiile externe* (26)[13].

În al treilea rând, au fost adoptate în 1999 parteneriatele pentru aderare, ca instrumente de consolidare a strategiei de aderare şi de mobilizare generală a tuturor formelor de resurse şi de asistenţă comunitară şi naţională. De asemenea, în 2001 a fost elaborat *Programul naţional de adoptare a acquis-ului comunitar*, care arată schimbările ce trebuie să aibă loc în legislaţia naţională, prin adoptarea şi aplicarea *acquis*-ului comunitar.

Parteneriatul pentru aderare a jucat un rol important în faza de pregătire a aderării în domeniile uniunii vamale şi politicii comerciale, pe de o parte, prin definirea şi stabilirea priorităţilor pentru realizarea obiectivelor pe termen scurt, iar pe de altă parte, includerea în *Programul naţional pentru adoptarea acquis-ului* a următoarelor elemente importante: armonizarea şi aplicarea legislativă, reforme instituţionale şi administrative şi mobilizarea resurselor financiare şi umane.

Când s-a trecut la faza de negociere, s-au constatat diferenţe notabile între cele două capitole în ce priveşte nivelul de pregătire. La capitolul privind *politica comercială* se ajunsese la un grad ridicat de armonizare a legislaţiei, astfel încât el a fost deschis şi închis la aceeaşi conferinţă din 14 iunie 2000. În documentul de informare prezentat de Guvernul României se arată că toate obiectivele prevăzute în *Documentul de poziţie din 28 martie 2000* (continuarea liberalizării comerţului cu produse agricole în relaţie cu UE, negocierea de noi acorduri de comerţ liber etc.) au fost realizate.

[13] Capitolul 25 (*Uniunea vamală*) cuprinde: Codul vamal comunitar şi aplicarea acestuia; Nomenclatorul combinat al UE; Tariful vamal comun împreună cu preferinţele comerciale, contigentele tarifare şi exceptările vamale; alte acte legislative privind vama şi în afara zonei de cuprindere a codului vamal; responsabilitatea pentru producţia şi controlul părţii româneşti din frontiera externă a UE; responsabilitatea pentru implementarea şi impunerea la frontiera externă a UE a politicii comerciale comune, a politicii agricole comune, a politicii de pescuit comune etc.; eliminarea controalelor vamale la frontiera cu statele membre UE şi cu alte state candidate.

Capitolul 26 (*Relaţii externe – Politică comercială*) cuprinde: angajamentele multilaterale şi bilaterale de politică comercială ale UE şi instrumentele autonome de apărare comercială; diferitele acorduri preferenţiale ale UE (*Proiectul PHARE RO 9907.02.01, Studiu de impact nr. 4*, Institutul European din România).

La capitolul privind uniunea vamală, problema preluării și aplicării *acquis*-ului comunitar era mai complexă și necesita un volum mare de muncă. Pentru încheierea acestui capitol au fost necesare armonizări legislative, instituționale și administrative importante, fapt ce a implicat prezentarea de către partea română a două documente de poziție complementare, lămuritoare (în afară de documentul de poziție inițial) și două documente de poziție comune, cu angajamente din partea Guvernului României că întregul *acquis* va fi preluat și aplicat până la data aderării (2007), fără a se solicita perioade de tranziție.

7. EFECTE ALE LIBERALIZĂRII ECONOMICE

După cum s-a arătat mai sus, liberalizarea economiei a fost un proces care s-a desfășurat pe o perioadă de aproape două decenii, adeseori, în primii ani ai tranziției, în mod spontan, fără un program continuu și de lungă durată. El a avut un impact puternic asupra evoluției și structurii economiei. În confruntarea directă cu firme străine puternice pe o piață deschisă, multe întreprinderi și combinate de stat românești decapitalizate, cu tehnologii învechite și cu manageri timorați și/sau lipsiți de competențe decizionale au pierdut în mod treptat cote semnificative din piața internă în favoarea firmelor din afară. Unele dintre aceste întreprinderi de stat au reușit să compenseze parțial aceste pierderi, prin creșterea cotelor de export. De exemplu, pe total industrie prelucrătoare, cota de piață internă, ca urmare a intensificării concurenței, a scăzut de la 88,2% în 1990 la 65,4% în 1998, iar intensitatea exportului, în același interval de timp, a crescut de la 12,8% la 29,8%. La acest rezultat, o contribuție mai importantă au avut-o întreprinderile din ramurile textile, confecții textile, prelucrarea lemnului, mașini și echipamente, mașini electrice, instrumente medicale, optice și de precizie, mobilier etc. De exemplu, la mașini electrice, cota de piață internă a scăzut de la 89,6% în 1990 la 30,6% în 1998, iar intensitatea exportului a crescut de la 11,1% în 1990 la 57,4% în 1998[14].

Cele două tendințe divergente – pierderea pieței interne și orientarea către export – au condus la două categorii de schimbări de mari proporții în economia României.

Pe de o parte, este vorba de scăderea ponderii unor ramuri industriale în PIB sau chiar de dispariția din nomenclatorul industrial al României a unor produse complexe: tractoare, camioane, combine de recoltat, utilaje grele și produse intermediare importante (ale industriilor chimiei de bază, petrochimiei, țevi, șină de cale ferată etc.). Producerea unora dintre aceste produse s-a dovedit a fi nesustenabilă nu numai din punctul de vedere al cererii interne, ci și din cel al consumului de energie, de materii prime, de capital fizic, al mediului și al cercetării-dezvoltării tehnologice. În locul acestor industrii s-au dezvoltat rapid industrii producătoare de componente și subansamble strâns legate de companiile multinaționale (Iancu, 2002), precum și producția de medicamente, produse chimice, automobile. De asemenea, s-au dezvoltat ramurile serviciilor care se autosusțin și fac față concurenței pe piața unică europeană, cum sunt transporturile rutiere, producția de softuri, servicii medicale, turism.

Pe de altă parte, este vorba de creșterea importantă a comerțului exterior – semn și consecință a liberalizării economiei României. Proporția și ritmul deschiderii generale a economiei României, în mod deosebit față de economia Uniunii Europene, sunt ilustrate de datele statistice din tabelul 2.

Tabelul 2.

Ponderea UE15 în exportul și în importul românesc de mărfuri (%)

	1991	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**
UE15 în exportul românesc	36,9	35,2	41,4	48,2	54,1	56,5	56,5	64,5	65,7	63,8	67,8
UE15 în importul românesc	28,7	41,3	45,3	48,2	50,5	52,3	52,5	57,7	59,4	56,6	57,3

Sursa: INS România.

[14] Calcule efectuate de Mereuță C., Ciupagea C. *et al*. (2000), *Industria prelucrătoare românească 1990–1998*, Ed. Pro, București, citat în: *Proiectul PHARE RO 9907.02.01, Studiu de impact nr. 4*, Institutul European din România p. 75-76.

Indicatorii menționați au fost calculați după următoarele formule simple:

$C_{pi}=(P_i-X_i)100/(P_i-X_i+M_i)$, unde: C_{pi} – cota de piață internă; P_i − valoarea producției ramurii; X_i – exportul; M_i – importurile ramurii;

$I_{expi}=X_i100/P_i$, unde: I_{expi} − intensitatea exportului.

Din datele tabelului 2 se pot evidenția câteva aspecte importante:

- creșterea cvsasipermanentă a ponderii UE15 în exportul și importul românesc, cu excepția anilor 1992 și 2000 la export și a anilor 2000 și 2001 la import;
- o pondere semnificativ mai mare a UE15 în exportul față de importul românesc;
- o creștere a diferenței dintre cei doi indicatori în favoarea ponderii UE15 în exportul românesc, ceea ce înseamnă realizarea unei balanțe comerciale pozitive în creștere în relațiile cu UE15.

Se constată faptul că realizarea balanței comerciale pozitive în relațiile de export-import ale României cu UE15 reprezintă efectul produs de aplicarea prevederilor *Acordului de asociere* privind reducerea sau abolirea asimetrică a barierelor vamale (cu un decalaj de timp) în favoarea României.

8. CONCLUZII

Dintre toate fostele țări socialiste din Europa Centrală la care a avut loc liberalizarea și deschiderea economică, România a suferit cea mai mare cădere economică atât la PIB, cât și la exportul de bunuri. De exemplu, dacă în celelalte țări – Cehoslovacia, Ungaria și Polonia – PIB și exportul s-au păstrat aproximativ la același nivel sau chiar au crescut[15] în 1991 față de 1989, în România, PIB a coborât la un nivel de 82,2%, iar exportul, la un nivel de numai 53%. Factorii care au provocat o adevărată destructurare a economiei reale, cu toate urmările acesteia, au fost dezechilibrele macroeconomice puternic reprimate mai ales în ultimul deceniu al economiei de comandă, dar care au explodat prin liberalizarea economică, vidul instituțional care a apărut ca urmare a disoluției vechilor instituții, factorii perturbatori ai tranziției (analizați mai sus), precum și acele acțiuni de liberalizare care au condus în mod inevitabil la distrugerea sistemelor de relații economice ale agenților economici, prin desființarea vechilor instituții centrale (CSP, ministere, departamente), a centralelor industriale, a CAER etc. La toate acestea s-au mai adăugat dispariția unor piețe tradiționale, subcapitalizarea întreprinderilor, precum și spirala inflației.

Liberalizarea înfăptuită în toate domeniile economiei, cu toate inerentele șocuri negative produse asupra economiei, a creat însă oportunități însemnate pe termen mediu și lung pentru dezvoltarea pe baze noi a economiei și a societății românești, prin trecerea la instituții de piață competitive, reprezentate, în primul rând, de constituirea și dezvoltarea proprietății private și de legislația aferentă acesteia, dezvoltarea capitalului privat autohton și atragerea capitalului străin prin investiții directe. Fără inițierea și realizarea liberalizării în toate domeniile economice nu ar fi fost posibile nici trecerea la economia de piață pe baze competitive și nici aderarea la UE.

Un instrument important care a ajutat la realizarea liberalizării economiei și la netezirea căilor de aderare a României la UE l-a constituit *Acordul de asociere a României la UE*. Acestuia i-au urmat procesul de negociere și încheierea *Tratatului de aderare la UE*, care au avut o contribuție esențială la dezvoltarea și consolidarea liberalizării economiei, în condițiile preluării și aplicării *acquis*-ului comunitar și ale operării agenților economiei într-o economie de piață funcțională.

BIBLIOGRAFIE

1. Aligică Dragoș Paul, Evans Anthony John (2009), *The Neoliberalism Revolution in Estern Europe: Economic Ideas in the Transition from Communism*, Edward Elgar Publishing.
2. Antohi Dorina (1995), *Situația financiară a întreprinderilor cu capital de stat în condițiile tranziției*, Œconomica, nr. 1/1995.
3. Ban Cornel (2014), *Dependență și dezvoltare*, Ed. Tact, Cluj-Napoca.
4. Brateș Teodor (1992), *Echipa de sacrificiu. Din culisele guvernării postrevoluționare. 5 ianuarie 1990-5 februarie 1991*, Ed. România Azi, București.
5. Calciu (Dumitrescu) Constanța (2009), *Ajutoarele de stat și mediul concurențial în zonele defavorizate*, ASE, București.
6. Constantinescu Adrian (1996), *Organizația mondială de comerț. De la Havana la Marrakech*, Ed. Enciclopedică, București.
7. Dăianu Daniel (1997), *Liberalismul secolului XX*, Œconomica, nr. 3–4.
8. Dinu Marin, Brateș Teodor (2013), *Răzbunarea trecutului. Capitalismul în cinci luni postdecembriste*, Ed. Economică, București.
9. Dobrescu Emilian, Postolache Tudorel (1990), *Consemnări economice*, Ed. Academiei Române, București.
10. Dobrotă Niță (coord.) (2009), *Liberalizarea schimburilor economice externe. Avantaje și riscuri pentru România*, Ed. Economică, București.
11. European Commission (1997), *Agenda 2000, For a Stronger and Wider Union*, Bulletin of European Union, Supplement 5/97.

[15] Volumul exportului a crescut în 1991 față de 1989, în Ungaria, cu 4,7%, iar în Polonia, cu 1,7%.

12. Fota Constantin (1993), *Politici comerciale*, Ed. Arta Grafică, București.
13. Fota Constantin (1998), *Politica comercială a României din domeniul comerţului exterior*, disponibil la: http:www.scritub.com/economie/comert/POLITICA-COMERCIALA-A-ROMANI EI-IN-DOMENIUL-COMERTULUI-EXTERIOR.
14. Guvernul României (1990), *Schița privind Strategia înfăptuirii economiei de piață în România*, mai, București.
15. Haller Alina-Petronela (2013), *Protecționismul într-o economie liberalizată*, Ed. Tehnopress, Iași.
16. *Hotărârea Guvernului nr. 239/26 martie 1991 cu privire la etapa a doua de liberalizare a prețurilor și tarifelor*, *Monitorul oficial*, nr. 66, anul III, vineri, 29 martie 1991.
17. *Hotărârea Guvernului României nr. 21/26 martie 1991 cu privire la unele măsuri în domeniul prețurilor și tarifelor*, *Monitorul oficial*, nr. 66, anul III, vineri 29 martie 1991.
18. Iancu Aurel (2002), *Liberalizarea, integrarea și sistemul industrial*, Ed. Expert, București.
19. Idu Nicolae, Zamfirescu Iulia (2001), *Costuri și beneficii ale aderării la Uniunea Europeană pentru țările candidate din Europa Centrală și de Est*, Institutul European din România, București.
20. Institutul European din România (2002), *Proiect PHARE RO 9907.02.01 Studiu de impact nr. 4*, *Adaptarea politicilor României la cerințele UE cu privire la taxele vamale și politica comercială* (PAISI).
21. Isărescu Mugur Constantin (2009), *Contribuții teoretice și practice în domeniul politicilor monetare și bancare*, Ed. Academiei Române, București.
22. *Legea nr. 20/1993, Acord european din 1 februarie 1993*, *Monitorul oficial*, nr. 73/12 aprilie 1993.
23. Mereuță Cezar, Ciupagea Constantin *et al*. (2000), *Industria prelucrătoare românească 1990–1998*, Ed. Pro, București.
24. PNAR (2001), *Programul național de aderare la Uniunea Europeană*, vol. I și II, iunie 2001, Guvernul României.
25. Postolache Tudorel (1998), *Un projet ouvert. Discours sur l'intégration européenne*, Ed. Expert, București.
26. Pralea Spiridon (1999), *Politici și reglementări în comerțul exterior*, Ed. Fundației Academice „Gh. Zane", Iași.
27. Pușcaș Vasile (2007), *România spre Uniunea Europeană. Negocierile de aderare (2000–2004)*, Institutul European, Iași.
28. Rădoi Dumitru, Aldea Victor, Beldescu Alina (2001), *Impactul adoptării acquis-ului comunitar privind politica comercială comună în perspectiva aderării la UE*, Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice, ESEN 2.
29. Rădulescu Eugen (1999), *Inflația, marea provocare*, Colecția Biblioteca Băncii Naționale, 27, Ed. Enciclopedică, București.
30. Sava Sorica (2003), *Drepturile/structurile de proprietate și crearea unei economii de piață funcțional-concurențială*, în Dobrotă Niță (coord.), *Liberalizarea schimburilor economice externe. Avantaje și riscuri pentru România*, Ed. Economică, București.
31. Stroe Gheorghe (2000), *Economia României, încotro? Politici economice, monetare, de credit și valutare, 1989–1994*, vol. I, Ed. Divers-Press Impex.
32. Sută Nicolae (1996), *Comerț internațional și politici comerciale contemporane*, Ed. All, București.
33. Văcărel Iulian (2011), *Starea economiei și finanțelor publice ale României în contextul european în perioada 1990–2010*, Ed. Academiei Române, București.